

Mértékadó

Kultúra • Tv- és rádióműsor

2025. február 10 – 16.

Szent Pál szülővárosa:
Tarsusz

Pogány triptichon

Látogatás
a tiszadobi Andrassy-kastélyban

Fotó: Kontos Gábor

Látogatás Szent Pál szülővárosában

Minden hívő ismeri a keresztényüldöző Saulból Pállá vált apostol fordulatos életútját, és elismeri a kereszténység terjesztésében szerzett elévülhetetlen érdemeit. A „tizenharmadik apostol”, bár zsidó származású volt és eszerinti nevelést kapott, nem Palesztinában, hanem a kis-ázsiai Kilikiában született és gyerekeskedett, görög-pogány környezetben. Az itt megismert szellemi-kulturális közeg később nagyban segítette őt abban, hogy a pogányok apostola legyen, vagyis rendkívül sikeres térítői munkát végezzen a nem zsidó vallású emberek körében. Jelen írás Szent Pál szülőhelyére, Tarsusz városába kalauzolja el az olvasót.

Szent Pál Tarsusza

„Én Tarsuszból való zsidó vagyok, Cilícia eme nevezetes városának polgára” – e szavakkal igazolta magát Pál görögül a római helyőrség vezetője előtt, üldözői követelésére elfogatta őt a jeruzsálemi templomban. Ebből a mondatból megtudjuk Pál pontos származási helyét és azt, hogy római polgárjoggal rendelkezett, tehát előkelőnek számított. A hétezer éves múltta visszatekintő Tarsuszt, régies magyar nevén Tárzust, még Pompeius tette Kilikia provincia székhelyévé, miután Kr. e. 67-ben megtisztította a Földközi-tenger keleti medencéjét a Róma gabonaellátását veszélyeztető kalóztól. Itt zajlott le Marcus Antonius és Kleopátra első híres találkozója Kr. e. 41-ben. (Kleopátra ezüst evezőkkel és lila vitorlákkal felszerelt, aranyozott bárkája rendkívüli külsőségek között hajózott fel a város kapujáig.) Tarsusz lakói még Iulius Caesartól kaptak római polgárjogot, mivel hű támogatói voltak a polgárháború idején. Ebbe a római polgárjogba született bele Saul az itt élő családján keresztül, valamikor Kr. u. 4–10 tájkán. Édesapja mint farizeus a legszigorúbb vallási irányzathoz tartozott, s fiát is bevezette a Biblia ősi szent nyelvezetébe. Saul testvéreiről csak annyit tudunk, hogy volt egy nővére vagy húga, aki később Jeruzsálemben élt a férjével. A farizeuscsaládokban a

Az antik út kiásott része a városközpontban

„Szép a Tóra tanulmányozása a világi foglalkozással összekapcsolva” elv uralkodott, tehát – édesapja révén – Saul is kitanult egy szakmát, a sátorlapszövés és sátorkészítés mesterségét, amelyet még évtizedekkel későbbi térítő munkája mellett is űzött. Saul számára tizennégy-tizenöt éves korában véget értek a tarsuszi gyermekévek, szülei Jeruzsálembé, rabbiképző iskolába küldték nagy reményekre jogosult fiukat. Szülővárosába körülbelül Kr. u. 38 körül telepszik vissza; társainak ki kell menekíteniük Jeruzsálemből. Ez idő tájt mind a keresztények, mind a zsidók köréből bizalmatlanság árad felé. Az előbbieket nem tartják valódinak a megtérését, az utóbbiak pálfordulása óta árulónak tekintik. Második huzamosabb tarsuszi tartózkodásáról nem sokat tudni, megnősült, majd meg is özvegyült. Egy régi hagyomány szerint remeteként élt egy közeli barlangban, de valószínűbb, hogy eredeti mesterségét,

a sátorkészítést folytatta. Ennek a talán egy-két csendes tarsuszi évnek Barnabás apostol megjelenése vetett véget, aki felkereste Pált szülővárosában, hogy Antiókiába hívja egyházszerzési munkára.

A Kleopátra-kapu napjainkban

Szent Pált a körülméletlenek, azaz a pogányok apostolának is szokás nevezni. A Kr. u. 49-ben tartott Jeruzsálemi Zsinaton az ifjú Egyház az ő ösztönzésére határozta el, hogy a pogányságból megtért keresztényeket nem kötelezi a körülmelés mőzesi törvénye. Ugyanezkor erősítették meg Pál azon jogát, hogy a pogányok között téríthessen. A pogányokhoz való „hozzáértését” a szülővárosából hozta. Tarsuszban tanulta meg a Földközi-tenger keleti medencéjének közvetítő nyelvét, a görögöt, de ez önmagában még nem lett volna elegendő a kimagasló teljesítményhez. Tarsusz az 1. században nem egy átlagos tartományi székhely, hanem a sztoikus filozófia egyik fellegvára, olyan kulturális és szellemi központ volt, amely Alexandriával és Athénnal vetekedett műveltség terén. Innen vittek házitanítókat Rómába, közülük a leghíresebb Athénodórosz filozófus, történész, Octavianus mentora volt. A későbbi Augustus császár annyira tisztelte tanítóját és barátját, hogy annak szülővárosát felmentette a birodalmi adózás alól. Tarsuszban ez idő tájt egyszerre volt jelen a görög nyelv és kultúra, a római törvény, a zsidó vallásos szigor, a hellenisztikus életvitel és a keleti misztériumok. Az itteni gondolkodás és művelt életforma jelentős hatást tett Pál személyiségére, még ha esetleg nem is volt tudatában ennek a megtérése előtt. Tarsuszban szívtá

Szent Pál kútja

először magába a tanítás és a vita művészetét, amely oly fontos volt az új vallás sikeres terjesztésében. Vajon mi maradt mára a nagy múltú város épített örökségéből, atmoszférájából és Pál apostol földi pályafutásának helyszíneiből?

Szent Pál nyomdokain

Az ókori Tarsusz jelenleg a városközpont alatt rejtőzik, ezért nagyon nehéz régészeti feltárásokat végezni, pláne olyan emlékeket találni, amelyek biztosan köthetők Szent Pál földi életútjához.

Az egykori Szent Pál-templomból kialakított Templom-dzsámi

Az egyik ilyen helyszín a *Kleopátra-kapu*, az ókori városfal egyetlen megmaradt része. A ma már nem létező szakaszok is elég sokáig bírták, az egyiptomi-oszmán háború után bontották le őket, 1835-ben. Szent Pál-kapunak vagy Tengeri kapunak is hívták, amikor még fel lehetett hajózni a városhoz a Földközi-tengertől. Ennél a kapunál érkezett meg Kleopátra bárkája Tarsuszba. A kapu a ma látható formáját a Kr. u. 3. századi átépítés során kapta, de nincs okunk kételkedni abban, hogy a kapunyílás később is ugyanott maradt, ahol századokkal korábban volt. Stílusos

A Szent Pál- emlékmúzeum, egykori arab-görög ortodox templom

tehát innen kezdeni a régi és újabb házak kusza halmazából álló belváros bejárást.

Eredeti helyszín az 1993-ban, mélygarázs építése közben, véletlenül megtalált *ókori út* is. Helyben nem található fekete bazaltkőből építették 6,5 méter szélesre, a peremén végig vízelvezetővel, alatta szennyvízelvezető csatornával, ami az építmény fontosságát mutatja. A Kr. e. 160 körül lerakott út köveit – a fentebb említett hírességeken túl – olyan személyek koptatták, mint Iulius Caesar, Augustus, Cicero és természetesen Szent Pál. Az egykori főutcat ötven méter hosszan sikerült feltárni, többre nincs mód, mivel az utcák és a lakóházak épültek rá.

Szent Pál kútja régóta az erre vetődő zarándokok célpontja, noha teljes bizonyossággal nem állítható, hogy az apostol valóban használta. A harmincnégy méter mély kút ma is ad – állítólag gyógyító erejű – vizet; ha megkérjük az őr, hűz fel nekünk belőle; pohár is van kitéve a bátor jelentkezőknek. A kutat néhány éve szépen felújították, eltávolították a később ráépített betonpadlót és a festést, így most valóban úgy néz ki, mint amilyen Szent Pál korában lehetett. Mellette üveglap alatt egy római kori lakóház padlómaradványai és alapfalai szerénykednek. Ha tényleg igaz – mint ahogy állítják –, hogy ehhez a házhoz tartozott a kút, s ha igaz az apostol és a kút közötti kapcsolat is, akkor Szent Pál szülőházának romjai vannak a mélyben. A környéket elkerítették és parkosították; három euróért lehet belépni az őrzött területre.

A belvárosban sétálva még két, korban későbbi épület kötődik Szent Pálhoz. A város közepén áll a hivatalos nevén *Régi*, nem hivatalosan *Templom-dzsámi*. Az épület iskolapéldája annak, hogyan lehet egy keresztény templomot dzsámivá alakítani: nem kell hozzá más, mint egy minaret, belülré pedig egy fából ácsolt szószék, egy mihráb-fülke és a freskók eltüntetése. Az 1102-ben Szent Pál emlékére épített templom 1415 óta működik dzsámiként. Pár száz méterre innen egy másik templomnak nagyobb szerencséje volt, nem alakították át dzsámivá, és ma is Szent Pál nevét viseli – igaz, múzeumként. A jelenlegi templom 1862-ben épült egy jóval korábbi templom felhasználásával. Az egykori görög ortodox templom külső falát vakárkádok díszítik, belső terének díszítéséből néhány freskó maradt meg csupán; Jézust, a négy evangélistát, angyalokat és tájképeket láthatunk, ha felfelé tekintünk az egyébként fehérre meszelt templomban. Rendszeres miséket a 1923. évi kötelező görög-török lakosságcsere óta már nem tartanak benne, de zarándokcsoportok ma is használhatják vallási célra az immár *Szent Pál- emlékmúzeum* néven működő épületet.

A keresztény jelenlétnek van egy érdekes kezei epizódja is a városban: a Tarsuszi Amerikai Főiskolát még 1888-ban alapították Szent Pál Főiskola néven, Amerikában. Tarsuszba úgy került, hogy az újonnan alakult szekularizált török állam külföldi intézményeket is bevont az oktatás színvonalának emelésébe. A jó nevű iskola ma is működik, de már világi intézmény, egy török alapítvány tartja fenn. A tanárai között most is vannak amerikaiak.

Tarsusz Törökországban

A Szent Pál kútjának helyet adó tér oszmán kori házai régi pompájukban tündökölnek, máshol azonban egész utcák állnak az összedőlés szélén, szebbnél szebb régi házakat magukkal rántva az elmúlásba. Tarsusz híres a régi házairól, amelyekre információs táblák is lépten-nyomon felhívják a figyelmet. Ne gondoljunk azonban egy nyugat-európai szinten rendbe tett és megóvott ékszerdobozra vagy műemlékvédelemre az óvárost illetően! Az összes török városhoz hasonlóan a belváros régi házait itt is csak a bennük lakók szegénysége és az ingatlanpiaci befektetők figyelmének lanygulása mentette meg annak idején a lebontástól. Néhány

Szépen felújított régi tarsuszi házak

évtizeddel ezelőtt kezdték felismerni, hogy az idegenforgalom profitál a történelmi milióból, s innentől kezdve bizonyos házakat, házcsoportokat rendbe tettek, tesznek. A régi lakóházak többségére azonban Tarsuszban is az elkerülhetetlen megsemmisülés vár. A régi tarsuszi házak főképpen a 19. századból, legkésőbb a 20. század elejéről származnak, abból az időből, amikor a gyapot-termesztés jó megélhetést nyújtott a város lakóinak. Kőből és/vagy vályogból készült faszervezetesen épületek ezek, jellemzően kétszintesek. Magas mennyezetű alsó helyiségeik műhelyként, istállóként vagy gyapotraktárként szolgáltak. Az utcafronton legdíszesebben az ajtókat munkálták ki, a falakon belül pedig minden módosabb ház virágokkal díszített átriumos udvart rejtett. Jelenleg

Dániel sírjánál

További érdekességek Tarzuszban

Nem mintha a fentebb említett látnivalók sora nem volna elegendő indok a város meglátogatására, de muszáj szólnunk néhány kevésbé ismert látnivalóról is. A babiloni fogság idején élt Dániel próféta sírját több mint fél tucat város szeretné a magáénak tudni. A legismertebb ezek közül az iráni Szúza, a legkevésbé ismert pedig Tarzusz. A legenda szerint egy nagy éhínség idején Dánielt meghívták Tarzuszba, hogy esőért imádkozzon, és tanácsokat adjon a lakosságnak. Itt halt meg és itt is temették el. Sírja fölé 1857-ben dzsámit emeltek. De honnan tudták évszázadokkal később, hogy valóban Dániel próféta sírja fölé építkeznek? I. Omár kalifa 637-ben hódította meg Tarzuszt az iszlámnak. Egy ezeréves, arab nyelvű forrás szerint Omár katonái egy építkezés során szarkofágot találtak, amelyben egy hatalmas holttest feküdt aranyhímzéses lepelben, gyűrűvel az ujján. A gyűrűn egy gyermekfigura volt látható két oroszlán között. Omár egyik bizalmasa szerint a gyűrű Dánielé kellett hogy legyen, mert a jelenet annak az életeseménynek az ábrázolása, amin Dániel próféta keresztült. (Van olyan hagyomány is, amely szerint Dánielt még gyerekkorában elrejtették a szülei egy barlangban, amikor a babiloni király meg akarta öletni.) Omár kalifa a csontok védelme érdekében elrendelte, hogy a sírt ássák mélyebbre, és vezessék át fölé a Küdnosz folyót. A 2007-ben végzett ásatások során valóban találtak egy, a későbbi dzsámi építói által precízen megkímélt antik sírépítményt, így Tarzusz is esélyes lehet a próféta sírjáért folyó versenyben.

Legalább ennyire érdekes egy másik ókori építmény, a *Donuktaş*, Tarzusz legnagyobb ókori emléke. Az egyik belvárosi lakónegyed szélén egy hatalmas, szabályos téglalap alakú, lapos sziklatömb terpeszkedik. Aztán, ha a kulcsos bácsi is előkerül, és beenged

A titokzatos Donuktaş (Forrás: touristdailyprograms.com)

az egyetlen nyíláson át, kiderül, hogy nem tömör szikláról van szó, hanem egy 6,5 méter vastag falak alkotta kökeretről. A dísztelen monstros első ránézésre egy történelmi előtti nép hagyatékának tűnik, de később megtudom, hogy viszonylag „fiatal”, Kr. u. 130–180 körül épült Hadrianus császár kultuszának ápolására, s ma már csak az alapokat láthatjuk, a márványoszlopoknak és a borításnak réges-régen lába kélt. A méretei lenyűgözőek: a körülbelül 133,5 x 60,5 méter hosszú, görög stílusú építményt minden oldalon tíz, illetve huszonegy, húszméteres oszlop szegélyezte. A *Donuktaş* az ókori római világ egyik – ha nem a – legnagyobb temploma volt. Építésének idején a jómódú és pezsgő kulturális életű Tarzusz város kimondott célja volt, hogy túlszárnyalja a világ hét csodáját, s úgy tűnik, ez sikerült is neki. Kár, hogy mi már csak elképzelni tudjuk e gigászi munka végeredményét.

A Templom-dzsámi előtt, az utca közepén egy rémisztő nőalak vicсорog az átkelőkre, kígyók társaságában. Az ijesztő jelenség szerencsére bronzból van; ő az emberfejjel és kígyótesttel ábrázolt *Şahmeran*, Tarzusz és környéke egyik legrégebbi és legfontosabb mitikus alakja, a kígyók királynője. A hozzá fűződő mondák ma is elevenen élnek a helyiek körében, így a fémtányéroktól kezdve a bevásárlószatyrokig mindenütt találkozhatunk az egyébként jó szándékú *Şahmerannal*. Egy biztos, bármilyen vallású legyen is a városba látogató, szép élményeket fog gyűjteni a tömegturizmus által még nem sújtott Tarzuszból.

Szöveg és kép: Kontos Gábor

mintegy háromszáz régi tarzuszi ház van műemléki nyilván tartásba véve, és kétszer ennyi azoknak a száma, amelyek nem részesülnek ilyen védelemben.

Szent Pál ideje óta alapos etnikai és kulturális átrendeződés ment végbe az egykori Kilikiában. A Tarzuszt egykoron átszelő görög nevű Küdnosz folyót még a bizánci időkben kivezették a városból, mai neve Tarzusz patak vagy Berdán folyó. Birodalmak jöttek-mentek, végül a török uralom bizonyult tartósnak. A híres török utazó, Evlia Cselebi ezt írta 1671-ben: Tarzusz városa egy síkságon van, egyórányira a tengertől. Kétemeletnyi erős fallal és árokkal van körülvéve minden oldalról, a falakon belül három különálló negyeddal. Ő még ilyennek látta a várost. Az ókor óta itt lakó görögök, örmények közösségeit a 20. század elsöpörte, a mai Tarzusz – Tarsus néven – tipikus török középváros 350 ezer lakossal és némi közel-keleti beütéssel. Ha ókori emlékből nem is sok maradt épen, a hangulat ma is olyan, mint kétezer évvel ezelőtt. A belváros felfedezésének fele részben a történelmi épületek meglátogatásából kell állnia, ezen túl pedig az apró boltok végigjárásából és a helyi ízek kipróbálásából. De milyen enni- és innivalót kóstoljon meg a zarándok, amit jó eséllyel csak itt talál meg egész Törökországban? Például a *tarzuszi humuszt*, amelyet savanyúsággal és kenyérral főételként fogyasztanak. Megkülönböztető jegye, hogy melegen tálalják, és a csicsereborsó massza állaga durva, mivel nem gépben darálják, hanem rézmozsrában törlik. Szintén főételként szolgál a tarzuszi *findık lahmacun*, magyarul mogyorólahmadzsun, ami nem más, mint egy vékony és könnyű tésztára kent fűszeres darálthúskeverék. Mogyorót mutatóban sem tartalmaz, a normál lahmadzsuntól különböző, apró mérete miatt kapta ezt a nevet. Desszertként fogyasszuk el egy, vagyis három *kerebiçet!* Ez egy búzadarából készült sütemény mogyoróval és dióval töltve, édes habbal leöntve. Három darab van egy adagban, ami biztosítja, hogy az utazó két napig rá se tudjon nézni semmi édesre. Végül említsük meg a fahéjból, gyömbérből, galangálból, szegfűborsból, szegfűszegből és dióból főzött *kaynart*. A régi időkben a kisbaba születésének öröme szolgálták fel ezt az italt, amely mára a város egyik jelképévé vált. Minden ide látogató megkóstolja. A legalkalmasabb hely erre a *Kırkkaşık Bedesten*, a mára szuvenírbazárrá vált egykori vallási iskola és népkonyha épülete. A kávézók cégerei nem győzik emlékeztetni a turistákat, hogy odabent kaynar is kapható, így ez is egy kötelező program. A szuveníreknel maradvá megemlítendő, hogy a városban nincsenek Szent Pállal kapcsolatos ajándéktárgyak; az apostolhoz köthető egy-két konkrét helyszínen kívül nem hirdetik a város kereszténységben betöltött szerepét.

Az iskolát és népkonyhát egykoron üzemeltető *Ulu*, azaz nagy *cami* (dzsámi) a város fő látványossága a török turisták számára. Az 1579-ben épült remekmű Tarzusz legszebb épülete, csodálatos kőfaragásaival, márvány szószékével és mihrab-fülkéjével kötelező látnivaló. Külön érdekessége, hogy a 19. században, a nagy oratoronypítési időszakban, Tarzuszban e célból nem egy különálló tornyot építettek a főtéren, mint ahogy az szokásos volt akkortájt, hanem a Nagy dzsámi egyik tornyát fogták be erre a célra. Ez persze semmiségnek tűnik ahhoz képest, hogy odabent a Nagy dzsámiban Ádám és Éva harmadik fiának, Sétnek a sírját is megtekinthetjük.

Pogány triptichon

Egy szecessziós illusztrátor mesés világából

Megint egy jeles magyar, aki helyet talált magának egy nemzetközi műfaj legnagyobbjai között. Az 1882-ben, Szegeden született Feuchtmann Vilmost Willy Pogányként ismerte meg a világ. Elsősorban népszerű illusztrátor volt, aki nagyszabású murális műveket alkotó festőként, képzőművészként, díszlet- és jelmeztervezőként is letette a névjegyét.

A kezdetben mérnöknek készülő, ám legszívesebben rajzoló, festő fiatalember Budapesten, Münchenben, majd Párizsban élt és tanult, aztán a megspórolt pénzéből Londonba költözött. A kiváló brit illusztrátor, Arthur Rackham ekkoriban, 1905-ben

a *Parsifal* (1912) és a *Lohengrin* (1913) „képeskönyveit” valósította meg. E többféle kötésváltozatban megjelent, vastag, vízjeles papírra nyomtatott, reprezentatív kiadványokban nemcsak a bonyolult vonalvezetésű ceruza- és tollrajzok, az aprólékos metszetszerűségek, a finom kivitelezésű akvarellek dicsérik a keze munkáját; ő alkotta a mives borítókat, a burjánzó iniciálékat, a gótizáló írásképeket és a majd minden oldalon megjelenő, szeszélyesen indázó díszítőmotívumokat is.

A magyar grafikus azután sem szakadt el a zenétől, hogy működésének fő színtere 1914-től Amerika lett. Miközben folytatta a könyvek, magazinok illusztrálását, dolgozott a New York-i Metropolitannek is, ahol Rimszkij-Korszakov Puskin-adaptációjához, *Az aranykakas*hoz és Rossini *Olasz nő Algírban* című vígoperájához tervezett díszleteket, jelmezeket. Ez irányú tapasztalatait később art directorként Hollywoodban kamatoztatta; egyebek mellett *A múmia*-filmek 1932-es ósváltozatának látványáért felelt.

Nagyszabású vállalásai közé tartoznak azok a muráliák (freskók, falképek, frízek, épületdekorációk), amelyeket New York-i szállodák, színházak – többek között a Hotel St. George, a Park Central Hotel, az August Heckscher's Children's Theatre és a Bernard B. Jacobs Theatre (eredetileg Royale Theatre, egy ideig John Golden Theatre) – számára készített.

Willy Pogány 1955-ben hunyt el választott metropoliszának Manhattan negyedében. Miközben Angliában és Amerikában bekerült az art nouveau és az art deco nagyjai közé, itthon jóformán elfelejtették. Munkái közül az antikváriumokban időnként felbukkan Jókai Mór *Mire megvénülünk* című regényének 1909-es képes kiadása, illetve Isadora Newman 1928-ban magyarul is megjelent regés könyve, a *Tündér-virágok*. Főbb illusztratori produktumai – Goethe *Faustja* (1908), Omár Khajjám *Rubáijátja* (1909), Coleridge-től az *Ének a vén tengerészről* (1910), az említett „Wagner-trilógia”, a *További mesék az arab éjszakákból* (1915), Swifttől a *Gulliver utazásai* (1917),

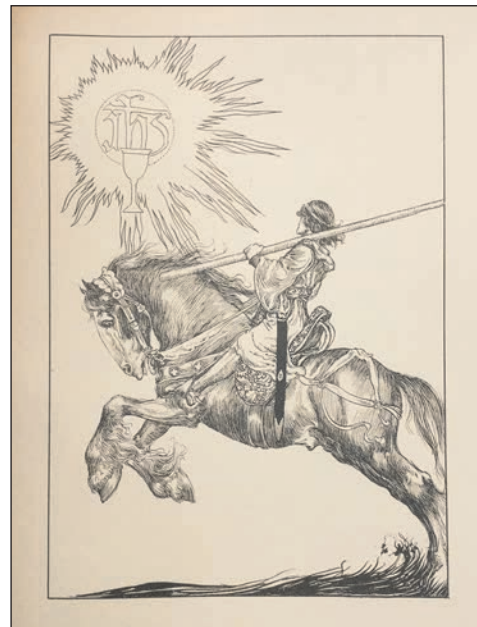
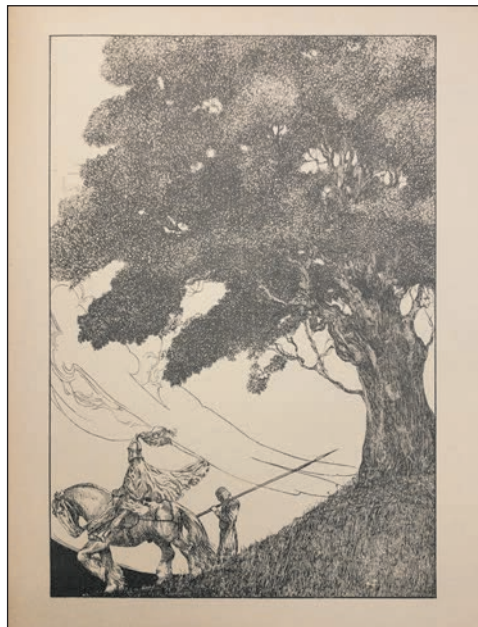
Puskintól *Az aranykakas* (1938) – elvétele kerülnek elő, és akkor is inkább csak magas áron jegyzett árverési tételként tűnnek fel.

Arthur Rackham nyomdokain Pogány minden egyes kötete műalkotás; a maga módján Gesamtkunstwerk, a Wagner önkifejezésére is olyannyira jellemző ösztömvészlet. Érdekes, hogy a wagneri életműből

aratta nagy sikerét Washington Irving amerikai író *Rip Van Winkle* című novellájának képes kiadásával. Rackham klasszikus szerzők alkotásainak sorát ékítette rajzaival, akvarelljeivel, a külcsín és a belbecs terén egyaránt kimagasló szecessziós könyvcsodákat hozva létre. Angliában és az Egyesült Államokban számos kitűnő illusztrátor lépett a nyomába, és hamarosan Willy Pogány is hozzá hasonló hírnevet szerzett magának. Wagner zenedrámai közül Rackham *A Nibelung gyűrűje*-tetralógia négy részét, *A Rajna kincsét*, *A walkürt*, *a Siegfriedet* és *Az istenek alkonyát* ültette át a képzőművészet világába (1910–1911), Pogány – ugyancsak egységes koncepció szerint – a *Tannhäuser* (1911),

öt főleg az a három zenedráma foglalkoztatta, amely a középkori keresztény mitológiából merítette témáját. A két feddhetetlen Grál-lovag, Parsifal és Lohengrin történetét illusztrálta, és az ugyancsak kalandos sorsú, az érzékiségben elvesző, Rómába zarándokló Tannhäuserét, aki megváltását az Árpád-házi szentünkről mintázott Erzsébet imáinak és életáldozatának köszönheti.

A századforduló „felszabadító”, frusztrációkat feltáró pszichológiai következtetései mentén Willy Pogány is tud Beardsley-szerűen merészebb, kihívóbb lenni rajzolt, festett aktjaival, talányos „epizódjaival”, kompozícióinak többsége azonban poézist, szelidséget, kiegyensúlyozottságot tükröző alkotás. Még a drámaibb, sötétebb tónusú, komorabb vonalvezetésű képein is a légies, hullámzó „szecessziós beállítások” esztétikájával hat, miközben az ábrázolt konkrét jeleneteket stilizált, áthallásos

kontextusokba helyezi. Beszédes – néha egészen puritán, máskor szőnyegmintásan túlsúfolt – illusztrációival előszeretettel utal az adott legendakör részletesen ki nem fejtett háterére, a Wagner által „megénekelte” misztériumok bonyolult összefüggéseire. Pogány trilógiájában, ha tetszik, könyv-triptichonjában, a rideg, kemény realizmus helyett az elbűvölő, alkalmanként már-már szinte édeskes meseszerűség dominál. A gyakran előforduló kereszt-, kehely-, tövis- és virágmotívumokkal, az itt-ott rendre felragyogó IHS-monogramokkal és a küldetésüket beteljesítő „tiszták” figuráival Pogány Vilmos akarva-akaratlan Jézus végső győzelmét hirdeti és a krisztusivá lett ember célba érkezését ünnepli.

(Az illusztrációk a Lohengrin 1913-as kiadásából valók.)

Pallós Tamás

A szép akasztott háza

A tiszadobi Andrassy-kastély

A cím idősebb gróf Andrassy Gyulára (1823–1890) utal, őt neveztek „a szép akasztottnak” a 19. század második felében. Az 1848–49-es szabadságharcban való részvételéért 1851-ben halálra ítélték, azonban csak jelképesen tudták felakasztani, mivel akkor már egy ideje Párizsban tartózkodott. A kortársak szerint Andrassy jó kiállású, ma úgy mondanánk, sármos férfi volt, s a párizsi hölgyek körében nagy népszerűségnek örvendett, ezért emlegették „a szép akasztottként”. A tiszadobi Andrassy-kastélyban járva egy történelmi festményre bukkantunk, amely Ferenc József 1867-es koronázását ábrázolja. A jeles eseményen a felesége,

A koronázási ünnepség csúcspontját ábrázoló mű megalkotására a bécsi Akadémián tanító Eduard von Engerth kapott megbízást, aki vázlatkészítés céljából maga is részt vett a szertartáson. A festmény majdnem minden szereplője azonosítható: a pápai követ, a Habsburg-dinasztia főbb hivatalnokai, jobbra, az oltárnál pedig a szertartást celebráló Simor János hercegprímás. A királlyal szemben, a kép bal alsó sarkában a magyar miniszterek állnak, felettük páholyban ülnek a palotahölgyek és az országgyűlési képviselők. A több mint száz szereplő társaságában, a miniszterek sorában találjuk a kiegyezés másik nagy szorgalmazóját, a már említett

Deák Ferencet is. Pedig a haza bölcse nem vett részt a szertartáson, korabeli források szerint az esemény idején a lakhelyén, az Angol Királynő szállóban tartózkodott. Kiemelkedő szerepe miatt azonban a bécsi udvar az ő arcképét is megrendelte az alkotótól, aki egyébként saját magát is a főszereplők közé festette. Szakállas arca Ferenc Józseftől balra látható. A koronázást megörökítő festmény a tiszadobi Andrassy-kastély második emeletén berendezett tematikus tárlaton látható. De ne szaladjunk előre, egyelőre maradjunk még a földszinten!

Tiszadobi látogatásunkkor havas a pusztaság, amely felől közelítve már messziről feltűnik a soktornyos kastély gazdagon kiképzett hátsó homlokzata. Az épület maga nem teljesen sík terepen áll, a túloldalról jobban látszik, hogy egy kisebb dombot emeltek a szinte vár benyomását keltő, lenyűgöző épületegyüttes alapjául.

Más arisztokrata családokhoz hasonlóan történetüket az Andrassyak is a magyar államalapítás idejére vezették vissza. A legenda szerint Andorás volt a családalapító, aki állítólag részt vett az I. István megkoronázása alkalmából szervezett lovagi tornán. Kevés nemesi család van Magyarországon, amelynek tagjai olyan jelentős szerepet tölthettek be a magyar nemzeti történelem évszázadai során, mint az Andrassyak.

Tiszadob történetének utolsó másfél évszázada is szorosan kapcsolódik a családhoz, amely a 18–19. század fordulóján jutott hozzá tiszadobi birtokaihoz. A 19. század végén idősebb Andrassy Gyula két épületet emeltetett Tiszadobon. Először egy favázás, egyemeletes, kisebb vadászlak készült el, amely azonban 1885-ben leégett. Ezután, 1886 és 1890 között épült meg a jelenlegi kastély, amelyről a *Vasárnapi Újság* révén elterjedt, hogy maga

Hálószoba Andrassy Katinka hagyatékából

Erzsébet királyné is jelen volt. A királyi pár a fő helyen, baldachin alatt áll, jobbra idősebb gróf Andrassy Gyula miniszterelnök a magasba lendít díszes kucsmáját, és *éljen!* kiáltással üdvözli a frissen megkoronázott uralkodói párt. A magyar világi rendek nevében a Szent Koronát is ő tette fel Ferenc József fejére, holott mintegy másfél évtizeddel korábban még halálra ítélt forradalmár volt. A történet azért is érdekes, mert azt mutatja, hogy a korábbi elenségek évekkal a vérre menő küzdelem után képesek voltak együttműködni, s a boldogabb jövő érdekében kiegyezni egymással. Példaértékű tett, amikor az emberek képesek felülemelkedni a korábbi viszályokon, gyilkos indulatokon, s egy magasabb célt szem előtt tartva szoba állni egymással. A kiegyezés persze nemcsak Andrassy érdeme volt, hanem, mint tudjuk, Deák Ferencé és másoké is, akik részt vettek az évekig tartó tárgyalásokban.

a gróf is részt vett a tervezésében. A legvalószínűbb minták a Loire-menti Chaumont-sur-Loire és Sully-sur-Loire kastélyai lehettek, amelyeket Andrassy Gyula az utazásai során láthatott.

A neogótikus-romantikus stílusban épített kastélyt Meinig Artúr tervezte, aki Budapesten gróf Wenckheim Frigyes palotáját (ma: Szabó Ervin Könyvtár), a Stefánia úton a Stefánia Palotát (ma: Honvéd Kulturális Központ) építette a 19. században. A vidéki kastélyok tekintetében igazi profizmusra tett szert. Nevéhez fűződik például a sorokújfalui Szapáry-kastély, Nagykárolyban gróf Károlyi István kastélya, és még sorolhatnánk.

A tiszadobi kastély mögött a tervező angolkertet is létesített. Az épületet a Tisza partjához közel, ahogyan már említettük, egy magaslatra emelték, így kitűnik a folyó árterének lapályából. A parkot kelet felől maga a Tisza határolja. A kor ízlésének megfelelően az épület homlokzata előtt parkot létesítettek nyírt bukszusokkal, tiszafákkal. Középen még ma is ott áll a *Leányszöktetés* című Fadrusz-szobor. Az első emelet ablakaiból rátekinthetünk a sűrű bokrok alkotta labirintusra; látszik, hogy a felújítás után is gondosan kezelik a kastély munkatársai.

Az épület bejárása során először a lovagterembe vezet az út, mi azonban ifjabb gróf Andrassy Gyula hálósobája felől kezdve jártuk végig a földszinti termeket. A kastély sajnos nem maradhatott fenn eredeti formájában az utókor számára. Az I. világháború

A Rippl-Rónai-féle Andrassy-ebédlő

Az asztalon jobb oldalt vörös bársonnyal bevont, díszes, aranyveretes mappát találunk Andrassy Gyula monogramjával. Egy francia nemestől kapta a gróf.

Megtudhatjuk azt is, hogy az épület tulajdonképpen vadászkastélynak készült, de az 1900-as évek elejétől elsősorban nyári lakként használták.

A kastélyban mindössze három eredeti bútor maradt meg. Ezek egyike egy neoreneszánsz, historizáló stílusú kis szekrény, amelyen bronz griffmadarat ábrázoló két gyertyatartó áll.

A nagyszalon egykor közösségi tér volt: bálakat, koncerteket és más jeles eseményeket tartottak itt. Az ablakokon kitekintve megpillanthatjuk az úgynevezett *hímzéses partert*, az épülethez szorosan kapcsolódó kertet. A bukszusok eredetileg legfeljebb tizenöt centiméter magasak voltak, idővel azonban megnöttek, s azóta labirintusnak nevezik az általuk alkotott kertrészt.

Érdekesség, hogy az épületre úgy is tekinthetünk, mint egy kőbe zárt naptárra. A négy évszakra emlékeztetve négy bejárata van, a tizenkét hónapnak tizenkét torony felel meg, az év ötvenkét hetének ötvenkét helyiség, az ablakok száma pedig háromszázhatvanöt, vagyis éppen annyi, ahány nap van egy esztendőben.

A kastély bejárása során elérkeztünk az Andrassy Tivadar – ifjabb Andrassy Gyula testvére – megrendelésére készült, szecessziós stílusú ebédlőhöz, amely a kastély talán leghíresebb terme. Teljes berendezését, a bútorzatát és az üvegablakait is Rippl-Rónai József tervezte. Az ablakszemekről tudható, hogy csak a felső három eredeti, az alsó három rekonstrukció, mivel eredetijük az ingatlan gyermekvárosként való hasznosításának időszakában egy labdázás alkalmával kitört. Az üvegablakokat Róth Miksa műhelyében készítették. A nagy méretű ablak a *Rózsalugas* címet viseli, a család tőketerebesi birtokának rózsáit ábrázolja. Az ebédlő jobb és bal oldalt látható tálalószekrényeit szintén Rippl-Rónai tervezte, de ezek itt csak másolatok, rekonstrukciók. Az 1950-es években az eredetijüket elégették, viszont szerencsére megmaradtak a tervek, amelyek megtekinthetők a falakon. Az asztalon látható porcelántányérok egy négy-öt száz darabból álló készlethez tartoztak, mára csupán négy-öt maradt belőlük. Rippl-Rónai tervei alapján a pécsi Zsolnay-gyárban készültek.

A kastélyban nagyon sok a látnivaló. Az első emeleti kiállítótér, amelyet az imént ismerhettünk meg, *Az Andrassyak világa* címet viseli, a felső emeleten pedig *A szellem arisztokratái – Az Andrassy család tovatűnt élete* címmel látható tárlat. A család történetében szomorú fejezetet képvisel Andrassy Tivadar lányainak élete. Apjuk hirtelen halála miatt nagybátyjuk, ifjabb Andrassy Gyula nevelte fel őket. A róluk szóló tematikus kiállítás címe: *Sorsok foglyai*. Terveink szerint a következő alkalommal ezzel folytatjuk majd a tiszadobi kastély bemutatását.

Szöveg és kép: Mészáros Ákos

után, 1918-ban Polgár felől fegyveres forradalmárok érkeztek ide tíz-tizenkét járművel. Betörték a kastély ajtaját, összezúzták a teljes bútorzatot, az ablakokat belövéldözték. Összetörték a velencei tükröket, a csillárokat, a szobrokat és a kerámiákat, megsemmisítették vagy elhordták a drága festményeket, könyveket.

1945-ben, a II. világháború végén román katonai kórházat telepítettek az épületbe. Úgy tudni, hogy az itt elhunyt katonák ma is a parkban nyugszanak. Miután a teljes főúri ingatlan állami tulajdonba került, az Andrassyak története Tiszadobon véget ért. 1948-ban háromszáz osztrák gyerek nyaralt itt, majd egy éven át görög menekültek gyermekei használták a kastélyt. 1950-től a közelmúltig gyermekvárosként működött az ingatlan, 2007-ben költözött át az intézmény egy modern épületegyüttesbe. Amit ma a kastélyban láthatunk, majdnem mind hagyatéki tárgy.

A család áll kultúránk kezdeténél

Rendhagyó gondolatok az elmúlt év sorozatairól (1. rész)

Manapság sokszor kerül a férfi és a nő szerepéről, biológiai és társadalmi meghatározottságáról folyó vita keresztüztüzebe a család. A progresszió hangadói arról igyekeznek meggyőzni bennünket, hogy a család az a hely, ahol a hatalmi struktúra lerakja káros felépítményének alapjait. Mindenáron azt akarják bizonyítani nekünk, hogy a család valójában az erőszak tere. Éppen ezért vitatják létjogosultságát, azt állítva, hogy az ismert formájában előbb-utóbb meg fog szűnni. Ferenc pápa gyakran beszél a családról. Egy alkalommal így fogalmazott: „Szemléletváltásra van szükség: a család nem a problémának, hanem a megoldásnak a része... Ez az első hely, ahol az ember megtanul szeretni.” A család fontos, sőt, meghatározó színtere az egyén életének, de a társadalomban betöltött szerepe sem fog lényegesen átalakulni a közeljövőben. Ha egyáltalán megváltozik valaha. Ezt bizonyítja az is, hogy a 2024-ben látott sorozatok szinte mindegyike a családról szól.

Természetesen ez csak vicc. Vagy mégsem, hiszen furcsa mód számtalan olyan sorozatot láthattunk az elmúlt évben, amely értelmezhető akár a család témája felől is, illetve cselekményében igenis nagy szerepe van a családnak. Vagy éppen a hiányának.

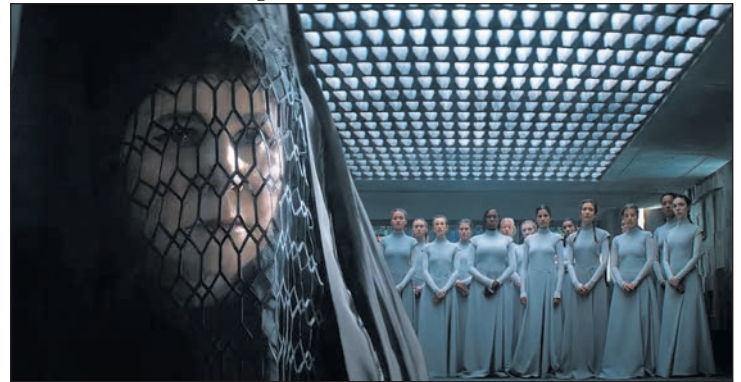
Sokszor találkozunk azzal az alkotói megoldással, hogy egy film vagy sorozat valamelyik mellékfiguráját kiemelik, és alakja köré rendezve az eseményeket megteszik főszereplőnek. Így járt Pingvin, azaz Oswald 'Oz' Cobb (Colin Farrell) is, akivel ezt megelőzően néhány *Batman*-filmben találkozhattunk. A 2022-ben bemutatott *Batman* még jobban eltávolodott a szuperhősfilmek korábbi hangvételétől. A *Pingvin* ezen a nyomon indul tovább, ami azt jelenti, hogy a szuperképességű szereplők szőrén-szálán eltűnnek. Ami marad, az az olyan gengszterfilmre emlékeztet, mint a *Közellenségek*, *A kárhozát útja* vagy *Az érinthetetlenek*. A sorozatban két maffiacsalád áll szemben egymással. Közéjük furakodik Oz, aki egykor a Falconék sofőrje volt.

A *Pingvin* nem csak a különleges képességek és a fantasztikus elemek hiányával hívja fel magára a figyelmet. Ez a sorozat egyáltalán nem családbarát, antihősei meglehetősen erőszakosak. Oz egyik riválisa, Sofia Falcone (Cristin Milioti) példának okáért az egész rokonságát elteszi láb alól azért, hogy ő lehessen a főnök. Van abban némi ellentmondás, hogy a sorozat pont azáltal emelkedik ki a hasonló filmek közül, mert a szereplők nem egysíkúak: bár kegyetlenek, ugyanakkor titokzatosak és kiismerhetetlenek is. Persze leginkább Oz karaktere izgalmas, akiről elsőre azt mondhatnánk, a zord – és torz – külső érző szívet takar. Oz ragaszkodik anyjához (Deirdre O'Connell), igyekszik megvédeni, és barátnőjét (Carmen Ejogo) is távol akarja tartani a konfliktusoktól, ám leginkább sofőrjét és asszisztensét, az árván maradt Victort (Rhenzy Feliz) pátyolgatja. Miközben élet-halál harcot vív ellenségeivel, megpróbálja pótolni egykori családját, amelynek széthullásáért ő a felelős. Ám ahogy egyre közelebb kerül ahhoz, hogy ő legyen a város alvilágának vezére, rádöbben: bármekkora szüksége van

is a családra, az valójában akadályozza, hiszen sebezhetővé és zsarolhatóvá teszi. E felismeréstől a szíve kővé válik, ő pedig ki-méletlen tette szánja el magát.

Az utóbbi évek legnagyobb mozikere volt a két *Dűne*-film. Denis Villeneuve egyszerűen elvarázsolt a nézőt: mind a látvány, mind a dramaturgia, mind a zene elsőrangú lett. Amikor először hallottam arról, hogy készül egy sorozat *Dűne: Prófécia* címmel, még a szokásosnál is borúlátóbb voltam. Hogyan lehet ezek után tévéfilmes keretek közé szorítani Frank Herbert univerzumát? Így, mondtam, miután megnéztem a sorozatot.

A cselekmény tízezer évvel Paul Atreides feltűnése előtt játszódik. A császár most Javicco Corrino (Mark Strong), akinek a jóvoltából az Atreidések nyeregben vannak, ellentétben a Harkonnenekkel, akik régi fényüket veszítve sínylődnek valami kietlen bolygón. Maradunk tehát a család kérdéskörénél, hiszen a két testvér, Valya (Emily Watson) és Tula Harkonnen (Olivia Williams) egyáltalán nem tud belenyugodni nagy múltú familiájuk sanyarú helyzetébe. Hiába állnak kegyetlen bosszút az Atreidésekkel, ezzel egy cseppet sem jutnak előre, ezért csatlakoznak az éppen kialakulóban lévő Bene Gesserit rend nővéreikhez. Valya nem ismer irgalmat. Minden eszközt megragad, hogy kiterjessze befolyását az Impériumra. Erőszakkal átveszi a rend vezetését, ezzel pedig egy rendkívül hatékony szervezet kerül a kezébe, hiszen a nővérek tökélyre fejlesztették a mások befolyásolásának képességét. Egy nap azonban váratlan akadályba ütköznek, mely titokzatossága mellett félelmetes is: Desmond Hart (Travis Fimmel) személyében olyan ellenfél áll az útjukba, akire semmilyen hatásuk nincs.

A sorozatoknál gyakorta tapasztaljuk, hogy egy-egy rész erejéig még a legjobbak is hajlamosak egy szappanopera szintjére süllyedni. A *Dűne: Prófécia* esetében erről szó sincs. Egy pillanatra sem enged a feszességéből, szinte minden epizódban akad két meglepő fordulat. Úgy tűnik – lásd fent a *Pingvint* –, a szerethető karakterek hiányát egyre inkább meg kell szoknunk. Ebben a sorozatban sem tudunk olyan szereplőt választani magunknak, akiért szoríthatunk. Az etikai szempontok senkit nem befolyásolnak, mindenki gátlástalanul tör a hatalomra, vagy a megszerzett uralmát szeretné megvédeni. A karakterábrázolás itt is elsőrangú, kár, hogy csak a gonoszság különféle bugyraiba nyerünk bepillantást, mivel a jóságnak még a szele sem csapja meg a szereplőket.

A *Dűne*-regényben és a filmekben is elsősorban a nagy házak, azaz a befolyással bíró családok küzdenek egymással. Ebben a sorozatban a Harkonnen nővérek szakítanak fantáziátlan rokonaikkal, és új családöt választanak maguknak, ez lesz a Bene Gesserit rend. Valya küldetése immár nem egy familia, hanem egy misztikus szekta – ám ne feledjük, a vallás itt semmilyen szerepet nem játszik – felemeltetése és hatalomra segítése. Bármilyen áron.

A MAGYAR BIBLIATÁRSULAT ÉS A KÁLVIN KIADÓ

AJÁNLATA

„...és lesznek ketten egy testté.” (Máté evangéliuma 19,5)

REVIDEÁLT ÚJ FORDÍTÁSÚ BIBLIA (RÚF 2014)

Nagy családi méretű, családi krónika oldalakkal

B/5 ■ 1360+8 oldal ■ keménytáblás,
vászonkötés ■ 18 000 Ft

■ bőrkötés, arany élmetszéssel ■ 28 000 Ft

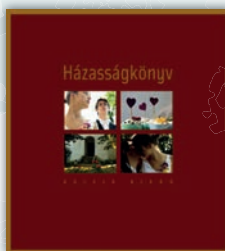
Szűcsné Novák Mária HETVEN BIBLIAI NŐALAK TÜZZOMÁNC KÉPE ÉS TÖRTÉNETE

B/5 ■ 180 oldal ■ keménytáblás ■ 6900 Ft

Mucsi Zsófia (szerk.) HÁZASSÁGKÖNYV

153×167 mm ■ 104 oldal ■ keménytáblás
■ 2500 Ft

Ajándékkönyv jegyes-, és házaspároknak

Pálhegyi Ferenc KERESZTYÉN HÁZASSÁG

A párválasztástól
a gyermekvállalásig

A/5 ■ 176 oldal ■ kartonált ■ 1500 Ft

HÁRMAS FONÁL

Bibliai szövegválogatás
a házasságról

Fr/5 ■ 96 oldal
■ kartonált ■ 800 Ft

IGAZGYÖNGY

Bibliai szövegválogatás
nőknek

Fr/5 ■ 80 oldal
■ kartonált ■ 950 Ft

LEGYETEK FÉRFIAK!

Bibliai szövegválogatás
férfiaknak

Fr/5 ■ 84 oldal
■ kartonált ■ 600 Ft

ÉN ÉS AZ ÉN HÁZAM NÉPE

Bibliai szövegválogatás
a családi élethez

Fr/5 ■ 64 oldal ■ kartonált ■ 500 Ft

Sally Ann Wright CSALÁDI ÁHÍTATOK A BIBLIÁVAL

365 áhítat és imádság
az egész családnak
195×230 mm ■ 384 oldal
■ keménytáblás ■ 5900 Ft

Balogh Klára – Hézszer Gábor – Krasznay Mónika BESZÉLGETÉSEK A CSALÁDRÓL

Gondolatok, tapasztalatok, kérdések
családterápiáról és –lelkigondozásról

B/5 ■ 308 oldal ■ kartonált ■ 3500 Ft

Szőke Attila Szilárd – Szőke Etelka KÖZELEDJETEK!

A párkapcsolat dinamikája

A/5 ■ 240 oldal ■ kartonált ■ 2000 Ft

VÁSÁROLJON A WEBOLDALUNKON 15% ENGEDMÉNNYEL!

A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója

1113 Budapest, Bocskai út 35. ☎ 06-1-386-8267; 06-30-276-7343

✉ kalvin.kiado@kalvinkiado.hu 🌐 kalvinkiado.hu ■ bibliatarsulat.hu